

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Sposoby wyrażania cech i predyspozycji obiektów przyrody w tekstach przeznaczonych dla dzieci

Author: Małgorzata Bortliczek

Citation style: Bortliczek Małgorzata. (2016). Sposoby wyrażania cech i predyspozycji obiektów przyrody w tekstach przeznaczonych dla dzieci. "Białostockie Archiwum Językowe" (Nr 16 (2016), s. 57-74), DOI:10.15290/baj.2016.16.04

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Małgorzata BORTLICZEK

Uniwersytet Śląski

mbortliczek@poczta.onet.pl

SPOSOBY WYRAŻANIA CECH I PREDYSPOZYCJI OBIEKTÓW PRZYRODY W TEKSTACH PRZEZNACZONYCH DLA DZIECI

WPROWADZENIE

Tematem artykułu są antropomorficznie profilowane charakterystyki obiektów, zjawisk i procesów, nastawione na eksponowanie ponadprzeciętnych wyników obecnych w przyrodzie ożywionej i nieożywionej oraz w przestrzeni geograficznej. Materiał analityczny został wyekscerpowany z czasopisma „Kumpel” (skierowanego do dzieci w wieku wczesnoszkolnym), a konkretnie z tekstów poświęconych zjawiskom i obiektom przyrodniczo-geograficznym, których treść dotyczy m.in. maksymalnych wyników (wagi, wysokości, szybkości itp.), wyjątkowych zjawisk i zachowań mających miejsce w świecie przyrody ożywionej i nieożywionej¹. Informacje liczbowe (obok innych składników opisu) są traktowane jako konieczne dla stworzenia i/lub utrwalenia językowo-kulturowego obrazu danego obiektu lub wycinka rzeczywistości. Eksponowanie przez redaktorów czasopisma rezultatów wartościowanych pozytywnie (rzadziej negatywnie) uprzedza lub projektuje oczekiwania odbiorców: nastawienie na poszukiwanie i znajdowanie informacji sensacyjnych, niecodziennych, odbiegających od zwyczajowo przyjętej normalności. Do eksponowanych składników świata przyrody ożywionej należą cechy związane z wyglądem: długość (wzrost, szerokość, wysokość), waga, jakość/ostrość zmy-

¹ Chodzi o taki sposób stylizowania narracji w antropocentrycznie ukształtowanych charakterystykach zwierząt i zjawisk przyrodniczo-geograficznych, który imituje rywalizację znaną z boisk i stadionów lekkoatletycznych.

słów (wzroku i słuchu) czy szczególne właściwości anatomiczne, oraz cechy związane z zachowaniem zwierząt i ich rezultatami.

W poznawaniu świata zewnętrznego (w przyswajaniu wiadomości o nim) dziecko kieruje się pytaniami, które podyktowane są chęcią zaspokojenia ciekawości. Podobnie postępują autorzy tekstów opisujących zjawiska oraz obiekty przyrodnicze i geograficzne. Lista pytań dotyczących wymiarnych parametrów przyrody ożywionej i nieożywionej może być rozbudowywana² w zależności od stopnia ich uszczegółowienia. Oto przykładowe z pytań: jak dany obiekt jest długi/wysoki; jakich rozmiarów jest jego ciało/pancerz/trąba/język; ile waży; ile ma palców; ile ma zębów; jak często jego zęby odrastają; kiedy osiąga dojrzałość biologiczną; ile śpi; ile pije wody; z jaką prędkością się przemieszcza (biega, pływa, lata, wieje); jaki dystans pokonuje / ile kilometrów dziennie przelatuje/przebiega; jak daleko/wysoko skacze; na jakiej głębokości/wysokości żyje; jak długo żyje; kiedy został udomowiony; jakich rozmiarów jest pokrywa lodowa; jakie są najniższe/najwyższe temperatury na Ziemi i inne.

Analiza zgromadzonego materiału została uporządkowana w trzech punktach: 1) nazwy wymiarów w świecie przyrody, 2) wyrazy eksponujące lub dezawuuujące cechy i predyspozycje ujęte liczbowo, 3) określenia natężenia cech.

1. NAZWY WYMIARÓW W ŚWIECIE PRZYRODY

W notatkach adresowanych do dzieci podawane są dane liczbowe, rezultat zmierzenia czegoś (długości, ciężaru, czasu). Dane te są opartywane standardowymi nazwami wymiarów³ (jednostkami miar i wag w układzie SI⁴). Na podstawie zgromadzonych narracji można zrekon-

² Pytania wynikają z przyjętej perspektywy: zaciekać, zaintrygować, aby ostatecznie podać informację sensacyjną, ocenianą jako niespotykana w świecie ludzkim. Podane pytania nie są cytatami, potwierdzają tylko, że o możliwe do zmierzenia cechy, wymiary i predyspozycje pytają autorzy narracji. I takie – w rezultacie – opisują.

³ „Wymiar to także pojęcie charakteryzujące przestrzeń lub rozciągłość rzeczy w przestrzeni. Wymiarami są długość, szerokość, wysokość, także czas. Termin matematyczny” (ISJP, t. 2: 1116).

⁴ Zestawienia jednostek miar różnych wielkości, ale powiązanych ze sobą, to układy jednostek miar. Są one stosowane w celu kompletnego, a przede wszystkim spójnego opisanie wszystkich stosowanych jednostek miar, poprzez ustalenie relacji zachodzących pomiędzy tymi jednostkami. Obecnie w większości państw świata obowiązuje układ SI (układ jednostek miar); https://pl.wikipedia.org/wiki/Jednostka_miar; 30.03.2016.

struować listę jednostek miar i ich akronimów, które – z założenia – powinny być odbiorcy znane (cm, m oraz m n.p.m., km, km/godz. lub km/h, g, dag, kg, °C)⁵. Autorzy posługują się także takimi nazwami, jak: wysokość, długość, głębokość (te trzy pojęcia odnoszą się do rozciągłości obiektów), a także waga, prędkość (w bieganiu, w pływaniu)⁶ czy częstotliwość (np. w wyciąganiu i chowaniu języka przez kolczatkę (8)⁷). Stosują również słowa i wyrażenia, które z założenia wymagają uzupełnienia o dane liczbowe, np. skok wzwyż lub w dal kangura rudego – (13), dystans pokonywany przez albatrosa (14). Dodajmy, że w językach indoeuropejskich wyróżnia się pięć wymiarów, które są przypisywane obiektom z punktu widzenia fizyki (teoretycznie – jak zauważa Renata Grzegorzczkowska – wystarczyłyby trzy wymiary). Do zestawu pojęć opisujących cechy rozciągłości obiektów zalicza się: wysokość (wymiar wertykalny), długość (niewertykalny wymiar maksymalny), szerokość (wymiar poprzeczny, prostopadły względem wertykalnego lub maksymalnego), głębokość (wymiar wnętrza i/lub wymiar ustalany z perspektywy obserwatora) oraz grubość (minimalny wymiar obiektów, które mają objętość) (Grzegorzczkowska 2005: 30; za innymi).

W analizowanych tekstach występują również emergentne określenia oznaczające miarę zbiorowości, np. rozciągającą się na wiele kilometrów ławicę ryb⁸, rój pszczół, stado ssaków/motyli, watahę wilków. W charakterystyce kryla arktycznego (1) wystąpiły takie rzeczowniki, jak: *ławica*

⁵ Bez akronimu występuje jednostka metra sześciennego użyta w opisie kryla arktycznego (1) oraz jednostka objętości wody wypijanej jednorazowo przez wielbłąda podana w litrach (29).

⁶ Niektóre charakterystyki nie uwzględniają wymiarów, tylko poszukują przyczyn opisywanego zjawiska. Tak jest w wypadku odpowiedzi na pytanie zaczynające się od zamka przysłownego *dłaczego*. Odpowiedź dostarcza informacji o wyglądzie lub funkcji nietypowej części ciała: 1) mrówkojada („Długi, lepki język i potężne pazury umożliwiają mi [mrówkojadowi] rozgrzebywanie mrowisk i termitier, a mrówki i termity to mój [mrówkojada] ulubiony obiadek, i śniadanko, i kolacja...” [K2007/7/35]), 2) pandy („Dłaczego mam 12 palców [panda wielka]? Moje przednie łapy liczą po pięć palców i... po »kciuku«. Szósty palec jest ruchomy i dzięki niemu mogę chwycić gałęzie i pędy bambusa – moje ulubione jedzonko.” [K2007/5/36]), 3) dziobaka („Dłaczego jestem wyjątkowy [dziobak]? Wyróżniam się wyjątkowym w świecie ssaków dziobem podobnym do kaczego, ale pokrytym miękką skórką. Do tego moje kończyny umieszczone są z boku ciała, a nie pod nim, przez co chodzę podobnie jak gady.” [K2007/3/36]).

⁷ Z kolei liczba uderzeń serca na minutę została uwzględniona w opisie wydolności fizycznej jeża: „Serce jeża bije 190 razy na minutę, ale podczas snu zimowego wykonuje tylko 20 uderzeń na minutę [...]” [K2013/3/16]

⁸ Ławicą nazywana jest tymczasowa grupa ryb pływających razem w celu zapewnienia sobie pokarmu i większego bezpieczeństwa.

oraz *tysiące* w znaczeniu ‘duża liczba czegoś, czego nie chcemy lub nie możemy dokładnie policzyć’. Ostatecznie rozmiary niepoliczalnej zbiorowości kryła opisano, stosując kategorię metra sześciennego.

- (1) „W jednym metrze sześciennym wody morskiej może nas być tysiące. A mamy zaledwie 6–7 cm długości.” [K2007/6/37]

Najczęściej podawanymi wymiarami są wysokość i długość⁹. Zdaniem Renaty Grzegorzczukowej pojęcia te można zdefiniować następująco:

„**‘wertikalność’** [pogrubienia przeniesione ze źródła], prostopadłość do powierzchni kuli ziemskiej (‘tego, po czym chodzimy’) właściwa jest przedmiotom **sztywnym** i mierzona jest od dołu do góry, »od stóp do głowy« [...]: dlatego żyrandol nie będzie ‘wysoki’ i również zasłony – miękkie – nie będą ‘wysokie’. Jest to jedyny wymiar najbardziej zobiektywizowany, wyznaczany przez kierunek grawitacji” (Grzegorzczukowa 2005: 31);

„**‘długość’** to **maksymalny** wymiar przedmiotów niemających wertikalności bądź też, przy przedmiotach mających wertikalność, maksymalny wymiar wśród pozostałych [...]” (Grzegorzczukowa 2005: 31).

W materiałach analitycznych wystąpiły między innymi takie parametry, jak: wysokość spionizowanych osobników, tj. kangura rudego (2, 10) oraz żyrafy (3), a także wysokość wodospadu (4) lub najwyższej góry świata (5). Wyjątkowa długość odnotowana została z kolei w opisach węży¹⁰ (6–7).

- (2) „Gdy się wyprostuję [kangur rudy], jestem wyższy od Ciebie. Mam 180 cm wzrostu!” [K/2007/7/6]
- (3) „Dlaczego mówią o mnie [żyrafie], że zadzieram nosa? Jestem najwyższym zwierzęciem na świecie, a głowę i nos mogę mieć nawet na wysokości 6 metrów.” [K2007/2/36]
- (4) „Wodospad Iguacu [czytaj: Iguasu] leży na granicy Brazylii i Argentyny na rzece Iguacu. Woda spada z wysokości 82 m. Odbijające się w wodzie promienie słońca tworzą lśniące tęcze.” [K2007/7/33]

⁹ W matematyce mówi się o długości odcinka. W życiu codziennym długość odcinka może stać się jego szerokością, wysokością, głębokością itp. – w zależności od położenia odcinka. „Przykładowo komoda ma szerokość, głębokość i wysokość, a każdą z tych trzech wielkości otrzymujemy, mierząc długość odpowiedniego odcinka” (Zaremba 2014: 13).

¹⁰ Charakterystyki anakondy zielonej i pytona w „Kumplu” podają ich długość od 9 do 12 metrów, ale wymiary te nie znajdują potwierdzenia w literaturze przedmiotu, por. przypisy 11 i 12.

- (5) „Najwyższe wzniesienie Azji i jednocześnie najwyższy szczyt Ziemi to Mount Everest. Ma on wysokość 8848 m n.p.m. Po tybetańsku nosi nazwę Czomolungma, czyli Bogini Matka Śniegu.” [K2007/5/34]
- (6) „Dlaczego jestem [anakonda zielona] taka sławna? Bo jestem największym wężem na świecie. Mogę mieć nawet 10 m długości i ważyć ponad 300 kg¹¹.” [K2007/7/34]
- (7) „W czym jestem [pyton siatkowy] najlepszy? Jestem największym¹² wężem świata. Ja mam 9 metrów długości, ale mój brat, okaz wyjątkowy, ma 12 metrów długości i waży ponad 140 kg.” [K2007/5/37]
- Pod względem długości precyzowane są także wymiary charakterystycznych części ciała, takich jak: język kolczatki (8), trąba słonia (9), ogon kangura (10), rozstaw przednich kończyn orangutana (11) czy długość pancerza żółwia (12).
- (8) „Dlaczego wypinam [kolczatka] język? Mam bardzo długi język – nawet 18 cm – pokryty lepką śliną, do której przylepiają się owady – mój obiadek. Potrafię wyciągać i wciągać język około 100 razy na minutę.” [K2007/3/34–35]
- (9) „Trąba słonia spełnia funkcję nosa, dłoni, którą sięga wysoko po liście, i słomki do picia. Mierzy 1,8 m długości. [...]” [K2006/11/16]
- (10) „Mój ogon jest prawie tak duży jak ja [kangur rudy]. Może mieć nawet 120 cm długości, to świetna podpórka. Pozwala mi też utrzymać równowagę ciała podczas skoków.” [K/2007/7/7]

¹¹ W tej i kilku innych narracjach informacje o wymiarach należy traktować jako szacunkowe lub wymagające zweryfikowania. „Anakondy zielone mogą osiągać nawet 250 kg masy ciała [...]. Samice średnio osiągają 4–4,5 m długości oraz masę 60–70 kg. Samce przeciętnie osiągają około 2,5–3 m, przy czym są znacznie szczuplejsze od samic. Bardzo rzadko spotkać można samicę mierzącą ponad 5 m i ważącą ponad 100 kg”; https://pl.wikipedia.org/wiki/Anakonda_zielona; 23.03.2016. Inne źródło odnotowuje następujące wymiary anakondy zielonej (dorosłego osobnika): „Najdłuższa anakonda w niewoli miała w chwili swojej śmierci 6,27 m (Zoo w Pitsburgu). [...] National Geographic podaje na swej stronie wymiary od 6–9 metrów i wagę do 227 kg, nie wiemy jednak, na jakich podstawach i źródłach opiera te dane. Są to z dużym prawdopodobieństwem jedynie dane szacunkowe”; <http://dinoanimals.pl/zwierzeta/anakonda-najwiekszy-waz-swiata/>; 31.03.2016.

¹² O ile najcięższym wężem na świecie jest żyworodna anakonda, osiągająca nawet 250 kilogramów, o tyle najdłuższym wężem jest jajorodny pyton. Najdłuższy okaz pytona, odnotowany w Księdze rekordów Guinnessa (edycja z 2013 roku), to żyjąca w niewoli Medusa, mierząca 767,08 cm i ważąca 158,76 kg. Takich rekordowych rozmiarów nie osiągają okazy żyjące na wolności; <http://dinoanimals.pl/zwierzeta/pyton-siatkowy-najdluzszy-waz-swiata/>; 31.03.2016.

(11) „Co mam [orangutan] dłuższe – ręce czy nogi? Mam naprawdę długie ręce – gdy je rozstawię, to razem mają nawet 225 centymetrów. Moje nogi są znacznie krótsze. Wszystko po to, żeby wygodnie mi było siedzieć na drzewie – bo tu spędzam niemal całe życie.” [K2007/5/36]

(12) „Jestem [żółw słoniowy] jednym z największych żółwi na świecie. Mój pancerz ma 150 cm długości – a to i tak nie jest najwięcej. Mój pradziadek mierzył prawie 3 m i ważył 1000 kg¹³.” [K2007/6/6]

Oprócz ciała i jego wybranych części wymiarowane są także fizyczne predyspozycje (osiągnięcia)¹⁴ zwierząt: długość lub wysokość¹⁵ skoku w wypadku kangura (13), dystans pokonywany przez albatrosa w ciągu jednego dnia (14), a także głębokość¹⁶, jaką wybrała dla egzystencji *Psychrolutes microporosus*, określana jako jedna z najbrzydszych ryb (z ang. *blobfish*) (15).

(13) „Świetnie skaczą [kangur rudy] wzwyż – 3 m to dla mnie pestka. Równie dobrze skaczą w dal – 13 m. Dla porównania tylko dodam, że rekord człowieka to niecałe 9 m.” [K2007/7/7]

¹³ Przedstawione informacje zostały wyolbrzymione, ponieważ „[...] największy znaleziony osobnik mierzył 1,87 metra i ważył ponad 400 kg. Na ogół za duże uważa się osobniki, których waga przekracza 200 kg, a wysokość dochodzi do 1 metra. Samce są zwykle większe od samic [...]”; <https://pl.wikipedia.org/wiki/18.03.2016>. Można przypuszczać, że przeszacowanie wynika ze stylizacji. Ekspozowanie atutów związanych z wagą przypomina przechwałki stosowane przez dzieci podczas przekomarzania się w gronie rówieśników. Nie jest to jednak usprawiedliwienie dla upowszechniania nieprawdziwych danych.

¹⁴ Są to rezultaty oceniane z perspektywy antropocentrycznej jako nieosiągalne przez człowieka, a zarazem wyjątkowe w świecie zwierząt.

¹⁵ Pewnych pojęć matematycznych, zdaniem Danuty Zaremby, nie trzeba definiować: „Niektóre nazwy, np. wysokość, są zaczerpnięte z życia codziennego. Każdy wie, co to jest wysokość góry, szafy czy człowieka. [...] żadna formalna definicja wysokości nie jest do tego potrzebna” (Zaremba 2014: 12).

¹⁶ W definicji głębokości opracowanej przez Renatę Grzegorzczukową czytamy: „**głębokość** [pogrubienia zgodne z zapisem w źródle] to prototypowo wymiar **wnętrza** przedmiotów (pojemników), np. *głęboka studnia, głęboki rów*, niezależnie od poziomu czy pionu w górę lub w dół (por. *głęboka jama* i *głębokie kasetony, głęboka dziura w suficie*), mierzone od początku otworu, do którego zagłada obserwator. Jest to również cecha przedmiotów stanowiących **warstwy**, przez które może przenikać jakiś inny przedmiot (*głęboki śnieg, błoto*), lub warstwy znajdujące się w pewnej odległości od określonego punktu: *głębokie pokłady węgla*. Może być także cechą przedmiotów przenikających warstwy (np. *głębokie korzenie*)” (Grzegorzczukowa 2005: 31–32).

- (14) „W czym jestem [albatros] doskonały? Jestem doskonałym szybownikiem i bardzo dobrze pływam. Umieję nawet nurkować na niewielkie głębokości. Mogę przelatywać dziennie nawet 500 km, lądując na wodzie tylko po to, by coś zjeść.” [K2007/6/337]
- (15) „Kto widział najbrzydszą rybę świata? Do miana najbrzydszej ryby świata spokojnie może startować *Psychlorutus marcidus* (*blobfish*). Ta rybka to jakby, hm... góra galarety. Jest tak niepiękna, że – ukrywa się przed wzrokiem ludzi! Mieszka bowiem na głębokości nawet 1200 metrów!” [K2010/6(77)/17]

W charakterystyce pingwinów jako punkt odniesienia dla międzygatunkowego porównania podane zostały waga i wzrost pingwina cesarskiego (16). Ostatecznie porównanie wysokości przyjęło następujący układ: drugi po pingwinie cesarskim jest pingwin królewski (17), najmniejszy w odniesieniu do całej rodziny pingwinów jest pingwin Adeli (18).

- (16) „[...] Lodowce oblegają pingwiny, m.in. największe na świecie pingwiny cesarskie¹⁷, ważące około 30 kg i dorastające do 120 cm. [...]” [K2007/6/35]
- (17) „Dlaczego niezwykły ze mnie [pingwina królewskiego] ptak? Bo nie umiem latać – zresztą jak wszystkie pingwiny. W przeciwieństwie do innych pingwinów nie buduję gniazda. Jestem drugi pod względem wielkości po pingwinie cesarskim. Mam charakterystyczne pomarańczowe policzki i gardło.” [K2007/6/37]
- (18) „Dlaczego nazywają mnie [pingwina Adeli] białoookim? Bo wokół oka mam białą obrączkę. Zwróć też uwagę na charakterystyczne, różowawe nogi i dziób. No i jestem najmniejszy z pozostałej pingwiniej rodzinki.” [K2007/6/36]

W kilometrach odnotowano zasięg dźwięków (infradźwięków¹⁸) wydawanych przez słonie indyjskie (19), a w metrach – grubość pokrywy lodowej Antarktydy (20).

¹⁷ Największe spośród innych pingwinów – takiego doprecyzowania wymaga ta notatka.

¹⁸ Słonie porozumiewają się ze sobą za pomocą infradźwięków, które mają zasięg wielu kilometrów. Pochłanianie ich jest mniejsze niż w wypadku dźwięków słyszalnych przez ludzi, ponieważ infradźwięków właściwie nie da się ekranować; http://www.fizykon.org/akustyka/akustyka_dzwieki_nieslyszalne.htm; 31.03.2016.

(19) „Czy słonie rozmawiają szyfrem? My, słonie, porozumiewamy się ze sobą dźwiękami niesłyszalnymi dla ucha ludzkiego. Nasze odgłosy przenoszą się jednak na bardzo duże odległości. Mogę usłyszeć, co mówi do mnie słoń znajdujący się ponad 2 kilometry dalej.” [K2007/5/36]

(20) „[...] Antarktyda praktycznie w całości przykryta jest pokrywą lodową o grubości do 3500 m.” [K2007/6/34]

Jako kategorię rekordową potraktowano wagę wybranych zwierząt. Należy jednak zauważyć, że niektóre dane są przeszacowane, niezgodne z wynikami badań, stanowiącymi punkt odniesienia i/lub źródło weryfikacji. Masa ciała podawana jest w gramach, dekagramach, kilogramach i tonach. Waga noworodka w wypadku kangura¹⁹ (21) i żółwia słoniowego²⁰ (12 i 22) została zestawiona z wagą dojrzałego osobnika. Ciężar wielu gatunków (dojrzałych osobników) odnotowywany jest wraz z innymi parametrami (wysokością, prędkością). Pingwin cesarski osiąga około 30 kg (16), pyton siatkowy może ważyć ponad 140 kg (7), anakonda zielona – ponad 300 kg (6), a krokodyl różańcowy waży nawet tonę (23). Przeszacowany ciężar podano w wypadku żółwia słoniowego – 1000 kg (12) (por. na ten temat przypis 13).

(21) „Moje maleństwo, gdy się rodzi, waży zaledwie 1 g. A potem... nie chwając się, ja [kangur rudy] dobiłem już do setki. W kilogramach, oczywiście.” [K/2007/7/6]

(22) „Trzeba uciekać z jajka, bo robi się za gorąco! Ważę [żółw słoniowy] tylko 7 dag, ale na pewno sobie poradzę.” [K2007/6/7]

(23) „Dlaczego wszyscy się mnie [krokodyla różańcowego] boją? Jestem największy z wszystkich krokodyli. Mogę mieć nawet tonę. Mimo to w pogoni za ofiarą biegam z prędkością 60 km/h.” [K2007/3/37]

¹⁹ W opisie kangura (21) pojawia się potocyzm – *setka* w znaczeniu ‘100 kg’. Por. znaczenie 1.5 w ISJP: „wiek człowieka, który ma 100 lat. Słowo potoczne” (ISJP, t. 2: 569). Potoczny charakter ma cały zwrot: *dobić do setki* ‘mieć niespełna 100 kg, zbliżyć się wagowo do 100 kg’.

²⁰ We fragmencie opisującym żółwia słoniowego na uwagę zasługuje posłużenie się skrótcem *dag*, poznawanym przez dzieci w klasie trzeciej szkoły podstawowej.

W opisach fauny stosunkowo często występują również określenia czasu²¹, podawane w latach, miesiącach, dniach i minutach. Wymieniono np. orientacyjny początek udomowienia osła mierzony w tysiącach lat (24), ciężę kangura liczoną w setkach dni (25), z kolei długo-wieczność żółwia podkreślono, posługując się zmodyfikowanym incipitem tradycyjnej piosenki śpiewanej podczas składania życzeń urodzinowych („Trzysta lat, trzysta lat...”) (26)²². Okres dojrzewania myszy mierzony jest w dniach (27), długość życia motyla monarchy wynosi tylko miesiąc (28). Liczba dni jest także miarą bezchmurnej pogody na Antarktydzie (30). Z kolei zaledwie 10 minut wystarczy wielbłądowi, aby wypić kilkadziesiąt litrów wody (29).

(24) „Osły udomowiono wcześniej niż konie, już 6000 lat temu. Dawniej osioł był symbolem bogactwa jego właściciela jak dzisiaj drogi samochód.” [K2004/8/22]

(25) „W torbie rozwija się moje maleństwo [kangur rudy]. Ma tutaj mleczko i jest mu bardzo ciepło. Spędza tu ponad 200 dni. Wcale mu nie spieszo w wielki świat.” [K/2007/7/6]

(26) „Na urodziny śpiewamy sobie [żółwie słoniowe]: »Trzysta lat, trzysta lat...«”. [K2007/6/6]

²¹ Regina Pawłowska w *Metodyce ćwiczeń w pisaniu* zauważa, że poznanie i uporządkowanie rzeczywistości jest także wskazane w odniesieniu do odcinków czasu. Można oznaczać czas w sposób liniowy oraz w sposób kolisty, zwracając uwagę na powtarzalność pewnych momentów (Pawłowska 2008: 93). W celu uporządkowania i uzupełnienia wyrażeń nazywających czas w ciągu doby autorka proponuje trzy ciągi oznaczeń: 1) za pomocą dwóch skal (od 0 do 24 w stylu urzędowym i od 1 do 12 w stylu potocznym, z dodatkowymi określeniami: rano, wieczorem, po południu, przed południem); taki sposób jest najbardziej dokładny i odbywa się za pomocą liczby godzin, minut, sekund; 2) w powiązaniu z granicami dnia (światła) i nocy (ciemności); punktami stałymi w skali dobowej tej konwencji są północ i południe; inne oznaczenia odcinków czasowych są ruchome, przesuwane w zależności od pory roku, od miejsca na Ziemi; 3) poprzez podawanie czasu jednych wydarzeń względem drugich (chronologia względna); punktami odniesienia są pewne stałe powtarzające się zdarzenia (posiłki, praca, szkoła, programy telewizyjne, wyjścia i powroty; wydarzenia wyjątkowe); służą do tego określenia: *przed, w czasie, po* (Pawłowska 2008: 95).

²² „W 2006 roku głośna była śmierć Harriet – 175-letniej samicy żółwia słoniowego z Galapagos, która żyła w jednym z ogrodów zoologicznych w Australii”; <http://www.ekologia.pl/wiadomosci/rosliny-i-zwierzeta/ile-zyje-zolw,11458.html>; 5.04.2016. W jednym z numerów „Kumpla” z 2012 roku podano: „Żółwie żyją bardzo długo. Na czym polega tajemnica ich długowieczności? – Nie wiadomo. Wiadomo natomiast, że najstarszy żółw żył 152 lata!” [K2012/18/20]

- (27) „[...] Młode myszki nie stronią od zabawy. Kiedy mają około 15 dni, zaczynają wesoło podskakiwać i gonić kolegów. Robią to jednak tylko do pewnego wieku. Gdy osiągną zaawansowane 25 dni, są już za poważne, by dalej tak figlować —!” [K2010/4(75)/25]
- (28) „Motyl monarcha latem żyje w Kanadzie. Jesienią w dużych stadach motyle te lecą do Meksyku. Wiosną wracają tą samą drogą. Ponieważ monarcha żyje tylko miesiąc, do celu dolatują dopiero prawnuki tych, które wyruszyły w drogę. Gdy dotrą na miejsce zimowania, obsiadają gęsto gałęzie drzew i zapadają w długi sen.” [K2004/9/20]
- (29) „Ile wody dam radę wypić [wielbłąd dwugarbny] w 10 minut? Prawdziwy ze mnie twardziel. W 10 minut mogę wypić nawet 90 litrów wody. Na pewno nie dałbyś mi rady.” [K2007/5/37]
- Parametry mierzone w km/godz. (km/h) pojawiają się w opisie przyrody ożywionej (23, 30–31) oraz nieożywionej (32–33).
- (30) „[...] w biegach jestem [kangur rudy] prawie nie do pokonania – osiągam prędkość dochodzącą do 90 km/godz. Nawet rowerem byś mnie nie dogonił²³.” [K/2007/7/7]
- (31) „[...] Poza tym jestem świetna [anakonda zielona] w pływaniu – osiągam prędkość nawet 20 km/godz.” [K2007/7/34]
- (32) „[...] Wiatr czasami bywa bardzo silny i groźny. Może wiać z ogromną prędkością – nawet 110 km/h, czyli tak szybko jak jadą samochody na autostradzie. Może łącać drzewa, zrywać dachy z domów czy przewracać samochody.” [K2006/11/43]
- (33) „[...] Wiatry, które wieją z prędkością ponad 117 km/h, są bardzo groźne. Huragany, bo tak je nazywamy, powstają zwykle nad ciepłymi morzami tropikalnymi, a jeśli dotrą do lądu, mogą powalać całe lasy, przewracać samochody i domy, a nawet wyrwać drzewa. Huragany często przynoszą ze sobą ulewny deszcz i potężne fale.” [K2006/11/43]

²³ Z kolei przy niższej wartości w porównaniu odwołano się do szybkości pojazdów dopuszczalnych w obszarze zabudowanym: „Kto może dogonić strusia? Jak wiesz, strusie to ptaki, które nie potrafią latać (mają za małe skrzydła). Za to są świetnymi biegaczami. Struś może pędzić z prędkością nawet 70 kilometrów na godzinę – to szybciej niż mogą jeździć samochody w miejscu Twojego zamieszkania.” [K2012/6/9]

Możliwości fizyczne zwierząt są porównywane z możliwościami fizycznymi człowieka, a także człowieka używającego wynalazków cywilizacyjnych (np. roweru, samochodu). W takich sytuacjach autorzy narracji posługują się przysłówkami złożonymi z liczebnika i składnika *-krotnie* typu *pięciokrotnie* (34) w znaczeniu coś „jest tyle razy większe od czegoś innego, ile wskazuje pierwszy człon złożenia. Np. *dwudziestokrotny* wzrost cen to ich wzrost do poziomu dwadzieścia razy wyższego niż początkowy” (ISJP, t. 1: 709).

(34) „Kto szybciej znajdzie kaptcie w ciemności? Oczywiście ja [tygrys bengalski]. W ciemnościach widzę pięciokrotnie lepiej niż człowiek. Znalezienie kaptci to dla mnie pestka. Nawet muchę wypatrzę.” [K2007/5/36]

Temperatura to jeden z rzadziej opisywanych parametrów²⁴. Została podana w wypadku najniższych wartości (temperatura powietrza na Antarktydzie) (35) i wartości najwyższych (np. temperatura w Arizonie oraz temperatura ciekłej lawy) (36–37).

(35) „Antarktyda jest najbardziej zachmurzonym kontynentem. Tylko około stu dni w roku jest bezchmurnych. Ale kontynent ten można uważać za jedną z największych pustyń na naszej planecie – tak mało jest tu opadów. Za to bardzo wieje i jest strasznie zimno. W 1983 r. zanotowano tu – 89,2°C – rekord świata.” [K2007/6/34]

(36) „Kraina była kiedyś wielką pustynią [Arizona]. Suchy klimat i wysokie temperatury (nawet do 55 stopni Celsjusza!) nie pozwalały uprawiać roli. Dziś, dzięki nawadnianiu terenów, powstały tu wielkie farmy.” [K2004/10/17]

(37) „Dlaczego niektóre góry plują ogniem? Takie góry nazywamy wulkanami. Najgroźniejsze z nich eksplodują jak bomby, wyrzucając z siebie chmury gorącego popiołu, kawałki skał i fontanny płynnej skały,

²⁴ Por. fragment z roku 2013, w którym mowa jest o dwóch skrajnych temperaturach, mających wyższe/niższe wartości niż odnotowane w numerach z lat 2004 i 2007: „Gdzie było najcieplej, a gdzie najzimniej? Aż 57,8°C! Taką temperaturę powietrza zmierzono kiedyś w Afryce. Trudno sobie wyobrazić taki upał, prawda? A co powiecie o mrozie – 89,6°C? To nie żart, taką temperaturę odnotowano na stacji badawczej na Antarktydzie!” [K2013/2/7]

którą nazywamy lawą. [...] Rozpalona do czerwoności lawa wylewa się z wulkanu i spływa po jego zboczach jak rzeka. Czy wiesz, że lawa może mieć temperaturę nawet 1000°C²⁵? I może płynąć szybciej niż jadący rowerem człowiek. [K2006/11/42]

Informacje o rekordowych wynikach z jednej strony stanowią podstawę do porównań typu: zwierzę – zwierzę oraz zwierzę – człowiek (też człowiek używający artefaktów, zdobyczy cywilizacyjnych), a z drugiej – są jednym ze składników budujących językowo-kulturowy obraz danego zwierzęcia lub zjawiska. Prezentowaniu danych często towarzyszy tendencja do hiperbolizacji – zawyżania parametrów i/lub pobłażliwego ich traktowania. Dostrzegalne rozbieżności w podawanych rozmiarach (np. gadów) mogą wynikać z różnic w opisie tych zwierząt w literaturze przedmiotu oraz z odmienności osobników żyjących w środowisku naturalnym i hodowanych w niewoli.

2. WYRAZY EKSPONUJĄCE LUB DEZAWUJĄCE²⁶ CECHY I PREDYSPOZYCJE UJĘTE LICZBOWO

Słonność do wyolbrzymiania lub kontrastowego zestawiania danych wyrażana jest przy pomocy wyrazów: *nawet*, *ponad*, *tylko*, *zaledwie*, *około* i *do*²⁷. Największą częstotliwością w oznaczaniu długości czy prędkości

²⁵ Temperatura lawy od 1350 do 1400°C, jej krzepnięcie następuje w temperaturze od 600 do 800°C. Temperatura ta zależy w dużej mierze od składu chemicznego lawy: zasadowa ma zwykle 1100°C lub więcej, a kwaśna – poniżej 1000°C; <https://pl.wikipedia.org/wiki/Lawa>; 31.03.2016.

²⁶ Wyrazów *dezawuować*, *dezawuowanie* używa się z reguły do oceny osoby, jej działalności, postawy itp. Jest to ocena ujemna, polegająca na pomniejszaniu zasług lub wartości, podrywaniu zaufania do tak ocenianej osoby. W tym wypadku chodzi o dezawuowanie danych liczbowych dotyczących specyficznych cech zwierząt.

²⁷ Stanowiska językoznawców w kwestii interpretacji przynależności kategoryjnej danego wyrazu są różne, dlatego w odniesieniu do tych leksemów nie operuję pojęciami przyimek czy partykuła. Na przykład wyraz *ponad* u Bańki może być przedrostkiem lub partykułą. W obu wypadkach znaczy 'więcej niż'. Według opracowań poprawnościowych może być przyimkiem lub przedrostkiem (w wyrazach złożonych, np. *ponad plan*, *ponadplanowy*). Głos w sprawie wskazanych rozbieżności interpretacyjnych zabrała także Rada Języka Polskiego, odnotowując: „Partykuła [...] to wyraz, który jedynie modyfikuje treść zdania, nie zmienia zaś jego znaczenia. Dlatego trudno uznać słowo *ponad* np. w wyrażeniu *ponad dwa lata* za partykułę – nie modyfikuje ono sensu zdania, lecz go wyraźnie zmienia. Partykuły zaś w zasadzie wprowadzają jedynie element modalny, wskazują na stosunek nadawcy do treści zdania; por. *To kosztowało aż sto złotych*. – *To kosztowało tylko sto*

odznaczają się leksemy *nawet* (w znaczeniu ‘aż tyle, górna granica, do’) oraz *ponad* (w znaczeniu ‘więcej niż podaje liczba’), kolejne miejsce zajmują *około* i *do*, najrzadziej stosowane są wyrazy *tylko* i *zaledwie*.

Ponad w analizowanych przykładach występuje przed liczbą lub liczebnikiem, oznaczając ‘wartość przekraczającą dane wyrażone liczbą, liczebnikiem, ale niepodaną wprost’. ISJP sytuuje ją i definiuje następująco: „Słowo *ponad* umieszczamy przed składnikiem zdania określającym liczbę lub ilość, jeśli chcemy powiedzieć, że czegoś jest więcej, niż informuje ten składnik. [...]” (ISJP, t. 2: 175), np. „Mogę usłyszeć [słoń indyjski], co mówi do mnie słoń znajdujący się ponad 2 kilometry dalej” (19), waży ponad 140 kg (7) lub ponad 300 kg (6), ponad 200 dni trwa cięża kangura (25), siła wiatru osiąga ponad 117 km/h (33).

Wyraz *nawet* według ISJP poprzedza: „[...] składnik zdania, który określa jakąś cechę lub zjawisko jako bardziej intensywne, niż określiliśmy je wcześniej. [...]” (ISJP 2000, t. 1: 963). Leksem ten w analizowanym materiale przede wszystkim zapowiada informacje wyrażone liczebno²⁸, np.: nawet 18 cm (8), nawet 120 cm (10), nawet 225 cm (11), nawet 10 m długości (6), nawet 1200 m (15), nawet tonę (23), nawet 90 litrów wody (29), nawet 20 km/godz. (31), nawet 1000°C itp. (37). Znaczenie leksemu *nawet* jest bliskie także kolejnej definicji: „Słowem *nawet* poprzedzamy nazwę jakiejś cechy lub jakiegoś zjawiska, aby zaznaczyć, że nie spodziewaliśmy się ich” (ISJP, t. 1: 963). Takie rozumienie ujawnia się między innymi w wyliczeniu umiejętności albatrosa: doskonale szybuje, bardzo dobrze pływa, a nawet potrafi nurkować na niewielkie głębokości (14), oraz w charakterystyce prędkości osiągananej przez kangura: nawet rowerem byś mnie nie dogonił (30).

Leksemy *około* oraz *do* również służą podawaniu przybliżonych danych (z reguły niższych niż te, które wyraża liczba), ewokując rezultaty plasujące się przed podanymi liczbami, stanowiącymi górne granice możliwych osiągnięć: około 100 razy na minutę (8), około 30 kg (16), około 15 dni (26); prędkość dochodząca do 90 km/godz. (30), dobiłem do setki, w znaczeniu ‘mam ok. 100 kilogramów’ (21), pokrywa lodowa o grubości do 3500 m (20).

złotych w stosunku do *To kosztowało ponad sto złotych*” (<http://www.rjp.pan.pl>; 20.04.2016). Na rozbieżności interpretacyjne zwraca również uwagę Anna Zagajewska, pisząc o problemach związanych z pisownią tych wyrazów (Zagajewska 2014: 279–282).

²⁸ W przykładzie (23) liczbę 1000 kg zastąpiono rzeczownikiem *tona*, por. „Jestem największy z wszystkich krokodyli. Mogę mieć nawet tonę”.

Z kolei wyrazy *zaledwie* i znaczeniowo tożsamy – *tylko*²⁹ eksponują wartość mniejszą niż spodziewana, co znajduje odzwierciedlenie w definicjach: 1) „Słowo *zaledwie* dodajemy do jakiegoś składnika zdania, aby powiedzieć, że ilość, zakres lub natężenie czegoś są bardzo małe, nie większe, niż informuje ten składnik, i że liczyliśmy na to, że będą większe” (ISJP, t. 2: 1230), 2) słowa *tylko* używamy m.in., żeby powiedzieć, że ilość, zakres lub natężenie czegoś są mniejsze, niż można by się spodziewać (ISJP, t. 2: 872). Leksemy te w narracjach nastawionych przede wszystkim na eksponowanie ponadprzeciętnych rezultatów występują rzadko, np. „A mamy [kryle arktyczne] *zaledwie* 6–7 cm długości.” (1), „[...] waży *zaledwie* 1 g [kangur rudy]” (19); świeżo wylęgnięty żółw słoniowy waży *tylko* 7 dag (20), motyl monarcha żyje *tylko* miesiąc (25). Należy przy tym odnotować, że przykłady te zostały tak zestawione, aby w jednym opisie wystąpiły kontrastowe parametry: waga noworodka i dorosłego osobnika, np. 1 g – 100 kg, długość ryby i objętość ławicy, np. 6-, 7-centymetrowy kryl – tysiące kryli w metrze sześciennym.

Leksemy *nawet* i *ponad* oraz *zaledwie* i *tylko*, a także *do* oraz *około* stanowią jednowyrazowy komentarz, który pozwala uniknąć precyzowania rezultatów w sposób ścisły i jednoznaczny. W opisach stosowane są konwencjonalne jednostki miar (centymetry, metry, kilometry; gramy, dekagramy, kilogramy, tony; dni, miesiące, lata).

3. OKREŚLENIA NATĘŻENIA CECH

Narracja nastawiona na pozytywne wartościowanie wynika z jednej strony z doboru charakteryzowanych obiektów, które reprezentują rekordy w takich obszarach, jak: cechy anatomiczne i sprawność fizyczna, długość życia i jego specyfika, a z drugiej – z kierowania się sensacją. Cechy wyróżniane w przyrodzie ożywionej i nieożywionej są opisywane i wartościowane oczywiście z punktu widzenia człowieka (dziecka).

W opisie cech i predyspozycji wyrażonych liczbowo stosowane są określenia wskazujące na stopień ich nasilenia. Potwierdzają to przymiotniki w stopniu najwyższym i wyższym, które plasują dany rekord

²⁹ Rzadko w tej funkcji występują wyrazy: *niemal* czy *niecałe*, por. tu spędzam *niemal* całe życie (12), *niecałe* 9 m (13).

na tle innych wyników albo w bliżej nieokreślonej skali (przestrzeni), albo w perspektywie: *świata* (por. najwyższe zwierzę na świecie), *Ziemi* (por. najwyższy szczyt Ziemi) lub *rodzinki* (np. najmniejszy z pozostałej pingwiniej rodzinki).

Przymiotniki i przysłówki w stopniu najwyższym podkreślają natężenie charakteryzowanej cechy lub umiejętności³⁰. W tym miejscu przypominam wybrane przykłady (z zachowaniem minimalnych kontekstów), odsyłając do cytatów poprzez przypisane im numery: największy wąż na świecie / *świata* (6, 7), jeden z największych żółwi na świecie (12), największe na świecie pingwiny cesarskie (16), żyrafa jako najwyższe zwierzę na świecie (3), pyton jako najlepszy okaz węża (7) i inne. Stopień najwyższy pojawia się również w wypadku cechy wartościowanej ujemnie: najbrzydsza ryba świata (15), eksplodujące jak bomby najgroźniejsze wulkany (37). Dotyczy to także wysokości, np. najmniejszy z pozostałej pingwiniej rodzinki (18).

Przymiotniki w stopniu wyższym charakteryzują obiekt, np. orangutan nogi ma znacznie krótsze, a ręce dłuższe (11), lub relację: opisywany organizm – człowiek, np. jestem wyższy od Ciebie [kangur rudy] (2). Do eksponowania relacji między człowiekiem a zwierzęciem służy również przysłówki *szybciej*, por. tygrys bengalski szybciej coś znajduje w ciemności niż człowiek (34), lawa płynie szybciej niż człowiek poruszający się na rowerze (37).

W zestawie przymiotników (i przysłówków) w stopniu równym wystąpiły wyrazy, którym można przypisać znaczenie: 'wartościowany pozytywnie, znajdujący się wysoko na skali ocen'³¹. Wartościowanie pozytywne wyrażają zatem leksemy: *doskonały, duży, niesłyszalny, niezwykły, ogromny, świetny, wielki, wyjątkowy* (doskonały szybownik, ogon prawie tak duży jak tułów kangura, niesłyszalne dla człowieka dźwięki odbierane przez słonie, niezwykły ptak, ogromna prędkość, świetna w pływaniu, ogon to świetna podpórka, wielka pustynia, wyjątkowy okaz). Przymiotniki te wskazują na cechy wyróżniające obiekt lub jego osiągnięcia. Ocena jest również dokonywana w stosunku do człowieka: prędkość zwierzęcia a prędkość człowieka, najdłuższy skok kangura a najdłuż-

³⁰ W materiale analitycznym nie występują przymiotniki stopniowane opisowo: „w górę” – mamy wtedy do czynienia ze wzmocnieniem cechy, lub „w dół” – wówczas zachodzi osłabienie cechy.

³¹ Także brzydota charakteryzowana jest eufemistycznie, za pomocą przeczenia, por. *niepiękna ryba* (15).

szy skok człowieka. Natężenie cechy wyrażają także przysłówki: *dobrze, świetnie, doskonale*, np.: bardzo dobrze pływam (14), równie dobrze skaczą w dal (13), a także świetnie skaczą wzwyż (13), doskonale miewają się ssaki na lodowcu (16).

O właściwościach obiektów i zjawisk przekonują przymiotniki charakteryzujące natężenie, moc, zasięg czy długość danego zjawiska: bardzo silne i groźne wiatry (32), bardzo duże odległości, ulewny deszcz i potężne fale (33), naprawdę długie ręce orangutana (11). W tym ostatnim przykładzie wskazaną cechę uwiarygodnia partykuła *naprawdę*, która służy podkreśleniu prawdziwości tego, co mówimy (ISJP, t. 1: 945).

PODSUMOWANIE

Charakterystyka obiektów i zjawisk nastawiona jest na eksponowanie rekordowych wyników. Dokonuje się tego poprzez stopniowanie (kategorię stopnia), używanie liczb (cyfr i wykładników miar) lub w sposób leksykalny. W tym ostatnim wypadku wykorzystuje się zarówno środki typu *nawet, zaledwie, około*, czyli takie, które wyrażają stosunek mówiącego do wypowiedzi, jak również wyrazy typu *świetny, wyjątkowy, doskonały*, których właściwości ewaluacyjne kryją się (*implicite*) w samym słowie, a nazywane przez nie cechy z reguły nie są stopniowalne. Liczby (liczebniki) oraz inne wykładniki miar z jednej strony czynią narrację klarowną i przejrzystą, a z drugiej – stanowią jeden z istotnych składników językowo-kulturowego obrazu świata. Obraz ten niekoniecznie musi być obiektywny (prawdziwy), o czym świadczą przytoczone w artykule weryfikacje podanych informacji. Trywialność (naiwność) kreowanej w czasopiśmie „Kumpel” rzeczywistości potwierdza również nienaukowa interpretacja zjawisk w przyrodzie (zob. np. (15) – im bardziej nieładna ryba, tym większa głębokość wód, które zamieszkuje). Choć podstawowym zamiarem redakcji pisma jest poszerzenie wiedzy odbiorcy (dziecka), to wyuczwalne są też inne, „podrzędne” cele: zainteresować tematem, ułatwić jego zapamiętanie, zachęcić do bardziej uważnego poznawania przyrody, pobudzić wyobraźnię, rozbawić. Można stwierdzić, że podmiot poznający umieszcza siebie wewnątrz poznawanej rzeczywistości i z tej perspektywy dokonuje opisu i oceny (waloryzacji lub dezawuacji) dostrzeżonych cech. Takie poznanie ma charakter egocentryczny, antropocentryczny i etnocentryczny (Maćkiewicz 2000: 108).

Pośród kilku kluczowych kategorii służących do budowania definicji językowej danego obiektu na pierwszy plan wysuwają się: wygląd (cechy fizyczne), zachowanie oraz relacja między charakteryzowanym obiektem a człowiekiem. Lista takich kategorii (faset) w ujęciu Anny Wierzbickiej, przejętym i zmodyfikowanym przez Helenę Borowiec, obejmuje (w odniesieniu do zwierząt): kategorię nadrzędną, miejsce przebywania, cechy fizyczne, czynności, relacje człowiek – zwierzę, relacje dane zwierzę – inne zwierzęta³² (Borowiec 2014: 98; za Wierzbicką 1985: 174). Pod uwagę brane są cechy zewnętrzne – najbardziej wyraziste percepcyjnie (wygląd, właściwości anatomiczne wyróżniające dany obiekt), i cechy użyteczne (reakcje pozwalające zachować tożsamość gatunkową).

LITERATURA

- Bańko M. (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa (skrót – ISJP).
- Borowiec H., 2014, *Dziecięce rozumienie świata (studium lingwistyczne)*, Lublin 2014.
- Grzegorzczak R., 2005, *Nazwy wymiarów jako określenia cech psychicznych człowieka*, [w:] *Przestrzeń w języku i w kulturze. Problemy teoretyczne. Interpretacje tekstów religijnych*, Lublin, s. 27–39.
- Maćkiewicz J., 1999, *Kategoryzacja a językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 47–55.
- Maćkiewicz J., 2000, *Potoczne w naukowym – niebezpieczeństwa i korzyści*, „*Język a Kultura*”, t. 13, s. 107–113.
- Nagórko A., 1998, *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, Warszawa.
- Pawłowska R., 2008, *Metodyka ćwiczeń w czytaniu*, Gdańsk.
- Wierzbicka A., 1985, *Lexicography and Conceptual Analysis*, Ann Arbor.
- Zagajewska A., 2014, *Trudne słowa. Wybrane problemy ortograficzne w praktyce pisarskiej*, „*Białostockie Archiwum Językowe*”, nr 14, s. 277–289.
- Zaremba D., 2014, *Jak tłumaczyć dzieciom matematykę. Poradnik nie tylko dla rodziców*, Gliwice.

NETOGRAFIA

Akustyka, [w:] <http://www.fizykon.org/akustyka/akustyka>; 31.03.2016.

³² Pierwotny wzór definicji leksykalnej strukturą nawiązuje do układu fasetowego w eksplikacji zaproponowanej przez Annę Wierzbicką dla takich zwierząt, jak: koty, psy, myszy, wiewiórki, tygrys. Obejmuje następujące fasety: środowisko, wielkość, wygląd, zachowanie, stosunek do ludzi (Borowiec 2014: 98; za Wierzbicką 1985: 174).

- Anakonda zielona, [w:] https://pl.wikipedia.org/wiki/Anakonda_zielona; 23.03.2016.
- Anakonda, [w:] <http://dinoanimals.pl/zwierzeta/anakonda-najwiekszy-waz-swiata>; 31.03.2016.
- Bańko M., Około, [w:] <http://sjp.pwn.pl>; 18.04.2016.
- Jednostka miary, [w:] https://pl.wikipedia.org/wiki/Jednostka_miary; 30.03.2016.
- Lawa, [w:] <https://pl.wikipedia.org/wiki/Lawa>; 31.03.2016.
- Około, [w:] <http://sjp.pwn.pl>; 18.04.2016.
- Ponad, [w:] <http://www.rjp.pan.pl>; 20.04.2016.
- Przydawka, [w:] <http://grzegorz.w.interiowo.pl>; 23.04.2016.
- Pyton siatkowy, [w:] <http://dinoanimals.pl/zwierzeta/pyton-siatkowy-najdluzszy-waz-swiata>; 31.03.2016.
- Żółw słonowy, [w:] <http://www.ekologia.pl/wiadomosci/rosliny-i-zwierzeta>; 5.04.2016.
- Żółw słonowy, [w:] <https://pl.wikipedia.org/wiki>; 18.03.2016.

MANNERS OF EXPRESSING FEATURES AND ATTRIBUTES OF NATURAL MONUMENTS IN TEXTS ADDRESSED TO CHILDREN

Summary

The article is based on the analysis and interpretation of the material excerpted from the journal *Kumpel (Mate)* (addressed to children who are young learners). The following issues have been described: 1) names of dimensions applied in narratives about animate and inanimate nature, 2) words exposing or disclaiming features and attributes expressed in numbers, 3) expressions of features' intensity. The analysis thereof evokes the following conclusion: the process of exposing the effects that positively depart from a "neutral" level by the journal's editors extrapolates the recipients' expectations: the approach to search for sensational and extraordinary information that goes beyond anthropocentric space.

Key words: JKOS, names of dimensions, expressions of features' intensity, the world of nature, journal *Kumpel (Mate)*, a child recipient